

**מדרשי השמות בספר בראשית - מקורות
ד"ר חזות גבריאל**

1. בראשית פרק ב

(יט) ויצר יקוק אלהים מרהאדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אלההאדם לראות מה יקראלו וכל אשר יקראלו האדם נפש חיה הוא שמו :
(כ) ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לאמצא עזר כנגדו :

2. בראשית פרק ב

(כג) ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת :

3. בראשית פרק ד

והאדם ידע את חוה אשתו ובהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יקוק :
(ב) ותסוף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה :

4. בראשית פרק ד

(יז) וידע קין את אשתו ובהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך :
(יח) ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד את מחויאל ומחויאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך :
(יט) ויסקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה :
(כ) ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה :
(כא) ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפיש כנור ועוגב :
(כב) וצלה גם היא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה :
(כג) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמעו קולי נשי למך האזנה אמרת כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי :
(כד) כי שבעתים רקם קין ולמך שבעים ושבעה :
(כה) וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין :
(כו) ולשת גם היא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יקוק : פ

5. בראשית פרק ה

(א) זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו :
(ב) זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם : ס
(ג) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת :
(ד) ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמנה מאת שנה ויולד בנים ובנות :
(ה) ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת : ס
(ו) ויחי שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש :
(ז) ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(ח) ויהיו כל ימי שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה וימת : ס
(ט) ויחי אנוש תשעים שנה ויולד את קינן :
(י) ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(יא) ויהיו כל ימי אנוש חמש שנים ותשע מאות שנה וימת : ס
(יב) ויחי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל :
(יג) ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(יד) ויהיו כל ימי קינן עשר שנים ותשע מאות שנה וימת : ס
(טו) ויחי מהללאל חמש שנים וששים שנה ויולד את ירד :
(טז) ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד שלשים שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(יז) ויהיו כל ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמונה מאות שנה וימת : ס
(יח) ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך :
(יט) ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך שמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(כ) ויהיו כל ימי ירד ירד שתים וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : פ
(כא) ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח :
(כב) ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(כג) ויהיו כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה :
(כד) ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים : פ
(כה) ויחי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את למך :
(כו) ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמונים שנה ושבע מאות שנה ויולד בנים ובנות :
(כז) ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : פ
(כח) ויחי למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן :
(כט) ויקרא את שמו נח לאמר זה נחמנו מפעשנו ומעצבון דינו מן האדמה אשר אררה יקוק :

(ל) וַיְחִי לְמֹדָד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נַח חֲמִשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיִּוֹלַד בָּנִים וּבָנוֹת:
(לא) וַיְהִי כָּל יְמֵי לְמֹדָד שְׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת:
(לב) וַיְהִי נַח בֶּן חֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיִּוֹלַד נַח אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת:

6. רש"ר הירש בראשית פרק ה

(ד - כז) הוא מונה כאן את סדר הדורות עד למך, - כדרך שמנה את דורות בני קין. אנחנו מניחים גם כאן, שיש משמעות לשמות. לשם כך אין צורך לומר, שהאבות היו נביאים, ואופי הבנים היה תמיד כשמם. כך, לדוגמה, אין צורך להניח, שאנוש עצמו היה בבחינת "אנוש", אולי האב קראו על שם אופי הדור, שכבר התגלה באותה שעה. יש דמיון בולט - למרות השינויים הקלים - בין שמות בני שת לבין שמות בני קין: קינן - קין; ירד - עירד; חנוך - חנוך; מהללאל - מחיאל; מתושלח - מתושאל; למך - למך. אולם, דורות בני קין הלכו הלוך וירוד: קין, חנוך, עירד, מחיאל, מתושאל; בסוף הדורות עומד למך, וקורא על כולם "הבל" - למרות התרבות שהחלה להתפתח בימיו. ואילו דורות בני שת פסחו על שני הסעיפים - מטוב לרע ומרע לטוב; גם בסופם עומד למך, והוא מבשר לדור את בשורת הנחמה. אחרי אנוש בא קינן, - קרוב אל קין: הדור ירד וסר מדרך ה', אחרי מהלל - אל: התעלות אל האל; אחרי ירד: ירידה חדשה; חנוך: התעלות חדשה; מתושלח: הפקרת ההמונים; בסוף הדורות בא למך. נתבונן עתה במהלך ההתפתחות הזאת.

אחרי שת בא -

אנוש; בדורו החלו לשכוח את שם ה'; לא מציאות האל נשתכחה מן הלב, אלא כבודו האלהי של האדם, יחסו המיוחד של האל אל האדם, - הרמוז בשם הויה. אולם, אם הכרה זו משתכחת, אם האדם לא ימצא סיפוק בה' ובעשיית רצון קדשו, - הרי הוא נעשה "אנוש" (ראה לעיל ד, כו); ואחרי אנוש יבא תמיד -

קינן, דור המעריץ את הרכוש. שאיפתו היא עצם הבעלות על הרכוש, ולא ניצולו לעבודת ה': החמרנות של הרכוש.. בודדים יאבדו בשאיפה זו, אולם, הדור בכללו יחזור תמיד לשאיפות רוחניות. ערכים מוחשיים הניתנים למישוש, לא יספקו את כולם בכל מקום. מבקשים התעלות לערכים אלהיים. אחרי קינן יבא תמיד:

מהלל - אל, דור המהלל את האל. אחרי דור חמרני בא דור "דתי". אולם, אין די בתהילת האל כדי לחדש את פני הדור. אם הערצת האל מצטמצמת בהלל ותפילה, ולא - כמו ביהדות - בשעבוד החיים לרצון ה', אם הדור חוזר אל שם האל, ולא אל שם ה', הרי אחרי מהללאל יבא תמיד:

ירד; הדור יורד, - אפילו רוממות האל בפייהם. אולם, מעיצומה של הירידה הרוחנית והמוסרית יחזור הדור אל: **חנוך**. הולך ומתחנך גרעין טוב יותר. אולם, בעתות הירידה הרוחנית הרי השאיפה אל הטוב היא נחלת בודדים בלבד. הללו רואים את עצמם כעומדים בניגוד להמונים, ובבחינת:

מתושלח הרי הם מפקירים את ההמונים. כסבורים הם שהשיגו את מטרתם, אם הצילו את נפשם הם. ההמונים נעשים בעיניהם "מתים", הם מתיאשים מהם, מפקירים ו"משלחים" אותם. "מתים" נגזר מ"שורש" מתה", - ומכאן "מתים": השאלה על זמן העתיד. "מתה" קרוב ל"מתח". הוראת "מתח" במקום - כהוראת "מתה" בזמן (והשואה: "קוה" = חוט; ומכאן: "קוה" = געגועים מן ההווה על העתיד). מי שחסר לו דבר בהווה, והוא מבקש לדעת את זמן בואו בעתיד, הרי הוא שואל "מתים?". נמצאת אומר: "מתה" מתעלם מן ההווה ורואה בו רק גשר לקראת העתיד. והנה, אנשים שנבראו בצלם האלהים - לא פחות מבני המעמדות העליונים - נקראו בשם הנורא "פרולטריון" (= לא יצלחו למאומה, אלא להוליד ילדים למען העתיד). שם זה מביע גאווה רוחנית, מוסרית וחברתית; ייתכן שגאווה מעין זו משתקפת גם בשם "מתים" ועל פי זה גם בשם "מתושלח". מכל מקום, משמעות "מתושלח" היא הפקרת ההמונים.

והנה הוא אומר על חנוך: ויתהלך חנוך את האלהים ואינו וגו'. גם חכמינו נחלקו בהערכת אפיו של חנוך (בראשית רבה כה, א), - אף על פי שמלים אלה נאמרו גם על נח, והן מציינות שם את מעלתו הגדולה. אולם, אם נצרף אותן למושג "מתושלח", הרי זו משמעות "ההליכה עם האלהים": ביקש חנוך להכשיר את עצמו להתהלך עם האלהים; לשם כך התרחק מן ההמונים - מפחד או מבוז. אולם, התבודדות והתנזרות מבני האדם איננה דרך יהודית. הצדיקים והחסידיים שלנו חיו בתוך ההמון, עם ההמון ולמען ההמון; הם ראו את תפקידם להעלות את ההמונים אליהם. הפקרת ההמונים - מתושלח - היא סימן מחלה לדור; היא מצויה בתקופה, בה מושג האל הוא נושא למחקר עיוני, והוגי האל הם בעלי הזיות; כך הם מתרחקים מן החיים ובורחים מתוכם, - שכן יראים את פיתוייהם או בזים לתפקידיהם בגאווה עיוורת. התורה מתנגדת להתבודדות סגפנית; יסודה בדיעה המוטעית, - כאילו ערכים אלהיים הם מעבר לחיים הרגילים. אמנם, גם נח "התהלך עם האלהים"; אולם, לא היתה זו תמצית כל חייו, אלא היסוד לכל מעשיו. נח היה "איש צדיק תמים בדרתיו"; ומקור הכח לחיים אלה היה: "את האלהים התהלך נח". ואילו אצל חנוך היתה זו תמצית כל חייו. הליכתו עם ה' לא קירבה אותו לחיים, אלא הרחיקה אותו מהם. והרי זו שאיפה מוטעית; היא לא תביא תיקון לעולם, ואין בה תועלת לעולם.

זו גם דעת חכמי ישראל (בראשית רבה כה, א). חשוב להדגיש זאת, שכן דעה אחרת, - שמקורה איננו במחשבת ישראל, - רואה בו מעין חצי אל, מופת לחיי סגפנות. היו אלה מינים, שהוכיחו לר' אבהו שחנוך לא מת, - שכן נאמר בו "כי לקח אתו אלהים", כדרך שנאמר באלהיו: "ה' לקח את אדניך" (מלכים ב' ב, ג). אולם, ר' אבהו השיב להם מן הפסוק שביחזקאל (כד, טז), בו ה"לקיחה" מתייחסת למות אשת הנביא במגפה: "הנני לקח ממך את מחמד עיניך". והחכמים הסכימו בפירוש לתשובת ר' אבהו: "יפה השיב ר' אבהו". נראה, שחכמינו מפרשים את "איננו" לגנאי ורואים בו את תמצית כל גנותו של חנוך. הוא היה בבחינת "איננו", כבר בחייו נקרא מת, ללא תועלת לעולם, כאילו "איננו" בעולם; והם מפרשים את "לקח אתו אלהים" - כמוות שלא בעתו

